

DOI <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-9976-2021-4>

PROTISTÁTNÍ TRESTNÉ ČINY V MODERNÍCH KODIFIKACÍCH

JUDr. David Kolumber, Ph.D.

Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita;
Okresní soud ve Zlíně

1 Úvodem

Teorie státovědy odlišuje moderní stát jako centralizovaný politický systém od forem z éry předstátní organizace, které na rozdíl od moderního státu vykazují určité deficity a distinkce.¹ Ostatně pojem „státu“ se objevuje až se zpožděním a autorem tohoto konceptu jako sběrné kategorie pro impéria, patrimonialní, feudální a segmentární společnosti je Niccolò Machiavelli.² V kontextu zkoumané látky, tedy protistátní trestných činů, nelze přehlížet, že snaha o ochranu je spojena nejen s moderním státem (dále jen „stát“), ale dokonce i s entitami z doby předstátní organizace (dále jen „entita“).³ Z doby entit je klíčová snaha o ochranu vladaře a osob v jeho okruhu, s postupným přechodem z etapy entit ke státům dochází k akcentaci ochrany samotného státu. Společným jmenovatelem napříč časem je snaha o zachování entity, resp. státu, a její fundamentální báze (kam je možné podřadit zejména samostatnost, celistvost, svrchovanost, personální a ideový substrát).

Omezený rozsah příspěvku neumožňuje rozbor materie na širší základně, která by vysledovala projekci snahy o ochranu entit a států v jednotlivých zemích v průběhu jejich historického vývoje, pročť se příspěvek za použití metody komparativní, deskriptivní, analytické a teleologické zaměří na státy v tomto směru klíčové a zejména na fakt, že kategorie protistátní trestné

¹ Srov. KOLUMBER, David. *Zánik Jugoslávie*. Ostrava: Key Publishing, 2020, s. 21.

² Srov. JELLINEK, Georg. *Všeobecná státověda*. Praha: J. Leichter, 1906, s. 342–343.

³ Srov. RAUSCHER, Rudolf. Právní dějiny. *Sborník věd právních a státních*, 1921, roč. 21, č. 3–4, s. 386.

činnosti prodělala v čase pronikavou změnu. Nemůže pak být opomenuta ani reglementace protistátní činnosti v českých moderních dějinách, již je věnována druhá část příspěvku.

2 Od nejstarších dějin k moderním kodifikacím

Byť tedy entity nemají pojmové znaky státu, jejich elity nerezignují na zajištění své ochrany a udržení své moci. To je ostatně důvod, proč lze vysledovat sankcionování „protistátní“ činnosti již v antickém Řecku,⁴ kde od Peisistratovy tyranidy athénský stát stíhal celou řadu pro entitu škodlivých jednání, mezi které patřilo porušení demokratické ústavy (*katalysis tú démú*) a ohrožení bezpečnosti zvenčí či velezrada (*prodosiá*), kde pojmovým znakem bylo spojení s cizí entitou,⁵ přičemž velezrada, jež představovala hlavní protistátní čin, byla tvrdě trestána také ve Spartě.⁶

Obdobná protektivní opatření znalo i římské právo. V tomto směru je klíčový Zákon XII desek (*Leges duodecim tabularum*), jenž rozlišoval *perduellio* (velezradu v nejširším smyslu; zločin proti entitě) a *parricidium* (vraždu svobodného občana, později příbuzného; zločin rušící entitu).⁷ K *perduellio* (rozšířenému o zneužití úřední moci) přibyl koncept *crimen laesae maiestatis*,⁸ jenž zahrnoval útoky na existenci, bezpečnost a celistvost entity a jejich představitelů.⁹

4 Podrobně BERNEKER, Erich. Hochverrat und Landesverrat im griechischen Recht. *Eos*, 1956, roč. 48, č. 1, s. 105–137.

5 Podrobně TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 190.

6 *Ibid.*, s. 166.

7 BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 246 a 250; K pojetí a vzájemnému poměru – srov. SLÁVÍČEK, Josef. *Úvod ve studium trestního hmotného práva vůbec a ve studium rakouského obecného zákoníka trestního ze dne 27. května 1852 zvláště, čili, Soubor vědomostí, kterýchž každé studium pozitivního práva trestního vůbec a nadzmi-něného zákoníka rakouského zvláště pro jich potřebu aneb užitečnost vyhledává*. Praha: komise Františka Rívnáče, 1866, s. 43.

8 Podrobně FRÝDEK, Miroslav. *Crimen maiestatis v neprávnických pramenech – Livius, Tacitus, Ammianus Marcellinus. Časopis pro právní vědu a praxi*, 2011, roč. 19, č. 3, s. 264–269. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6333>

9 Srov. BAUMAN, Richard Alexander. *A Study of the Crimen Maiestatis Imminutae in the Roman Republic and Augustan Principate: Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy*. Johannesburg: University of the Witwatersrand, 1963, s. 16–37.

Koncept *perduellia* jako velezrady a *crimen laesae maiestatis* jako urážky panovníka byl přítomen i ve středověkém právu, kde k protistátním činům byly řazeny také porušení míru, povstání, vzbouření, veřejné násilí, úřední zločiny (brání úplatků či vyzrazení tajemství) a padělání mincí.¹⁰

Bývá připomínáno, že výslovné řešení „protistátní“ trestné činnosti se začíná pozvolna objevovat v sedmáctém století,¹¹ avšak v éře absolutismu je ochrana entity (resp. státu) upozaděována ve prospěch panovníka a jeho moci. Tento koncept je možné v našich podmínkách postřehnout v Obnoveném zřízení zemském (1627, resp. 1628) i obsahově podobné úpravě v trestním zákoníku Josefa I. (1707).¹² Snaha o trestání protistátní činnosti jako prostředku upevňování absolutismu je patrná z ruského Sněmovního zákoníku cara Alexeje Michajloviče (Соборное уложение) z roku 1649¹³ a dánského zákoníku (*Danske Lov*) z roku 1683,¹⁴ které spojuje přítomnost katalogů provinění směřujících k zajištění nerušené existence entity (státu), ale zejména jeho vladaře navázaná na drakonické tresty pro případné pachatele.

Formování států však nezadržitelně směřovalo k tomu, že ochrana již nebude poskytována výhradně personálnímu substrátu (panovníkovi), ale také státu jako takovému. Tuto vývojovou tendenci lze ilustrovat na rakouském *Constitutio Criminalis Theresiana* (1768, resp. 1770) rozlišujícím urážku majestátu a zemězradu (jež označuje vedle dalších jako nepromlčitelné zločiny),¹⁵ na francouzském *Code pénal* z podzimu 1791, jenž k otázce přístupu-

10 Podrobně ADAMOVÁ, Karolina. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě: přehled vybraných otázek*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 105–106.

11 Srov. MUNCK, Thomas. *Evropa sedmáctého století: 1598–1700*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 407–408.

12 Podrobně MALÝ, Karel. Trestní právo v Obnoveném zřízení zemském. *Právněhistorické studie*, 2013, č. 43, s. 28–30.

13 Zejména se jednalo o kapitolu druhou (zlovolné ohrožení zdraví panovníka, převzetí vlády a uchvázení moci, vlastizrada, vypálení města nebo panství, prozrazení státního tajemství, odhalení zdravotního stavu panovníka, vzpoura, spiknutí atp.) – podrobně Глава II. *О государственной чести, и как его государское здоровье оберегать а в ней 22 статьи* [online]. 1649 [cit. 29. 08. 2021]. Dostupné z: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649/2.htm>

14 Podrobně *Kong Christian den Femtis Danske lov*. Kobenhavn: G. E. C. Gads Forlag, 1929, s. 875–882.

15 Srov. *Constitutio Criminalis Theresiana aneb Ržjmské Cýsařské w Vhřch a Vžeskách etc. etc. Královské Aposstolské Milosti Marye Terezye Arcy-Kněžny Rakauské... brdelnj Právnj Ržád*. Vídeň: Wytisstěný v Jana Tomasse vrozeného z Trattnerů, Cýsařsko-Královského Dworského Impressora, 1769, s. 30.

val obdobně, kdy rozlišoval ochranu vnější a vnitřní bezpečnosti státu, kam podřazoval i ochranu krále, regenta a následníků trůnu,¹⁶ a v této souvislosti pak nemůže být opomenut ani pruský *Landrecht* z roku 1794 rozlišující velezradu (vnitřní činnost; § 93 až 99), zemězradu (vnější činnost; § 100) a urážku majestátu (§ 196).¹⁷

Inspirační báze francouzského trestního zákoníku z roku 1791 se projevila nejen v zemích, na které Francie působila, ale také na novém Napoleonově *Code pénal* z roku 1810, jenž upravoval trestné činy proti vnější bezpečnosti státu (čl. 75 až 85, přičemž článek 79 dokonce sankcionoval i jednání pachatele proti francouzskému spojenci v době společného postupu proti nepříteli) a vnitřní bezpečnosti státu, kam podřazoval i trestání zločinů proti císaři a jeho rodině („*crime de lèse-majesté*“, čl. 86 až 90),¹⁸ a který byl účinný až do roku 1994.¹⁹ Dokonce i socialistická právní teorie *Code pénal*, byť představujícím vzor buržoazního trestního zákoníku, přiznávala význam díky příspěvku k vítězství nad „*barbarstvím feudálního trestního práva*“²⁰ a právě Napoleonův trestní zákoník je považován za koncept, jenž do praxe zavádí moderní chápání protistátní trestné činnosti uvažované v intencích systematiky tohoto zákona,²¹ neboť se přímo promítl do trestních kodexů v Království obojí Sicílie (1819), Vévodství Parmy, Piacenzy a Guastally (1821), Sardinského království (1839) a nepřímo pak do trestních zákoníků Španělska (1822, 1848), Norska (1842), Ruska (1845, zejména po novele v roce 1866), Pruska (1851), Rakouska (1852), Toskánska (1853, díky jeho roli pak nepřímo působil také na italský trestní zákoník z roku 1889), Švédska (1864) a Dánska (1866) a zcela specifická byla situace v Osmanské říši,²² kde se nejprve při

¹⁶ *Loi. Code Pénal. Donnée à Paris le 6 octobre 1791*. Paris: de Prault, 1790, s. 10–16.

¹⁷ *Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten* [online]. 1794 [cit. 22. 08. 2021]. Dostupné z: <https://opiniojuris.de/quelle/1623>

¹⁸ Podrobně *Code pénal de l'empire français. Edition conforme à celle de l'imprimerie impériale*. Paris: Merlin, 1810, s. 11–72.

¹⁹ Podrobně RIEGROVÁ, Běla. K přijetí nového francouzského trestního zákoníku. *Právník*, 1995, roč. 134, č. 9, s. 931–935.

²⁰ NEZKUSIL, Jiří. *Československé trestní právo: učebnice pro vysoké školy, Sv. 1, Obecná část*. Praha: Orbis, 1976, s. 270.

²¹ WOJCIECHOWSKA, Janina. *Zdrada ojczyzny w polskim prawie karnym na tle porównawczym*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975, s. 23–25.

²² Podrobně ANCEL, Marc. The Collection of European Penal Codes and the Study Of Comparative Law. *University of Pennsylvania Law Review*, 1958, roč. 106, č. 3, s. 348.

kodifikaci v roce 1858 vyšlo přímo z překladu francouzského trestního kodexu, jenž byl záhy modifikován pod vlivem německé a italské úpravy.²³

Je-li zmíněn německý vliv, je tím myšlen trestní zákoník (*Strafgesetzbuch*) z května 1870, resp. 1871,²⁴ jenž je účinný doposud a na jeho podobě v čase je možné sledovat odlišné přístupové tendence a politicko-sociální prostředí a pronikavé změny, jimiž Německo v průběhu dvacátého století procházelo.²⁵ Původní partie zákona týkající se protistátních činů²⁶ se nejprve musela přizpůsobit podmínkám Výmarské republiky,²⁷ v dubnu 1934 prošla revizí adaptující úpravu pro potřeby národněsocialistického režimu,²⁸ co bylo důvodem, proč v rámci denacifikace v září 1945 došlo k návratu původního znění,²⁹ pročež opětovně výslovně sankcionoval útoky na panovníka či následníka trůnu. V únoru 1946 došlo ke zrušení většiny do té doby

²³ Podrobně ŠENSOY, Naci. The Reception of Foreign Codes of Criminal Law and Criminal Procedure in Turkey. *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, 1956, roč. 5, č. 6, s. 182–183.

²⁴ V květnu 1871 se trestním zákoníkem Německé říše stal trestní zákoník Severoněmeckého spolku z května 1870 (srov. Gesetz, betreffend die Redaktion des Strafgesetzbuchs für den Norddeutschen Bund als Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871. *Reichs-Gesetzblatt*, 1871, č. 24, s. 127).

²⁵ V partii trestných činů proti veřejnému pořádku byl v létě 1935 zaveden § 134b, jenž sankcionoval hanobení NSDAP a jejich dílčích útvarů, tedy SA, SS, NSKK, HJ (srov. Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuchs vom 28. Juni 1935. *Reichsgesetzblatt Teil I*, 1935, č. 70, s. 841.).

²⁶ Gesetz, betreffend die Redaktion des Strafgesetzbuchs für den Norddeutschen Bund als Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871. *Reichs-Gesetzblatt*, 1871, č. 24, s. 142–147.

²⁷ Nejprve nová říšská ústava ze srpna 1919 hromadně v ustanovení čl. 179 odst. 1 aktualizovala veškeré odkazy napříč právním řádem na nové instituce dle této ústavy, pročež místo ochrany panovníka nastupovala ochrana říšského prezidenta (srov. Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. *Reichs-Gesetzblatt*, 1919, č. 152, s. 1417.). Později vedle trestního zákoníku existovala další úprava, jejíž počátky lze datovat zejména do období po vraždě ministra zahraničí Walthera Rathenaua. Již v červnu 1922 byla přijata dvě nařízení na ochranu republiky, jež rozšířila katalog protistátních činů a zakázala protistátní shromáždění (podrobně *Reichsgesetzblatt Teil I*, 1922, s. 521–522 a 532.) a na které navázaly zvláštní zákony na ochranu republiky z let 1922 (srov. *Reichsgesetzblatt Teil I*, 1922, č. 52, s. 585–593) a 1930 (srov. *Reichsgesetzblatt Teil I*, 1930, č. 9, s. 91–93.). V otázce ochrany proti vnitřní hrozbě ovšem výmarská úprava jednoznačně selhala, když nezabránila uchvácení moci nacisty, byť tento potenciál měla, jak naznačoval postup justičních orgánů proti NSDAP z období let 1922 a 1923 (podrobně ALTER, Maximilian. Die historische Auslegung des Parteiverbots und das NSDAP-Urteil von 1923. *JuristenZeitung*, 2015, roč. 60, č. 6, s. 298).

²⁸ Gesetz zur Änderung von Vorschriften des Strafrechts und des Strafverfahrens vom 24. April 1934. *Reichsgesetzblatt Teil I*, 1934, č. 47, s. 341–348.

²⁹ Gesetz č. 1. Aufhebung von Nazi-Gesetzen vom 20. September 1945. *Amtsblatt des Kontrollrats in Deutschland*, 1945, č. 1, s. 6–8.

účinných ustanovení,³⁰ co změnila novely z let 1951³¹ a 1953,³² jimiž ovšem zásahy do této části zákona neskončily.³³ Nynější znění reglementuje zrazení míru, velezradu a ohrožení demokratického právního státu (§ 80a–92b), zemězradu a ohrožení vnější bezpečnosti (§ 93–101a), činy proti cizím státům (§ 102–104a), proti ústavním orgánům, jakož i při volbách a hlasováních (§ 105–108e), proti obraně země (§ 109–109k) a odpor proti státní moci (§ 111–121). Příkladem dynamiky může být již samotné úvodní ustanovení, § 80, jež v letech 1872 až 1934 a znovu v letech 1945 až 1946 *de iure* upravovalo vraždu či pokus o vraždu panovníka (po roce 1919 *de facto* hlavy státu), v letech 1934 až 1945 oddělení části Říše, v letech 1951 až 1968 velezradu spočívající v jednání, kterým násilím či hrozbou násilí dojde ke změně ústavního pořádku, oddělení části spolkové republiky či spolkové země, v letech 1968 až 2016 přípravu útočné války a v letech 1946 až 1951 a od roku 2017 je vypuštěno. Je zřejmé, že novelizace zákona po druhé světové válce usilují především o sankcionování jednání, která by mohla opětovně představovat hrozbu pro německou demokracii, trestáno je proto například pokračování strany prohlášené za protiústavní (§ 84) nebo používání symbolů protiústavních organizací (§ 86a).

³⁰ Jednalo se o § 80 až 94 včetně, § 102 a § 103 (srov. Gesetz č. 11. Aufhebung einzelner Bestimmungen des deutschen Strafrechts vom 30. Januar 1946. *Amtsblatt des Kontrollrats in Deutschland*, 1946, č. 3, s. 55–57). Tedy účinné byly nadále § 98 až 101 a § 104 až 112. Ust. § 95 až 97 (urážka panovníka, členů panovnického rodu, regentů atp.) byly vypuštěny již v prosinci 1932 (srov. Verordnung des Reichspräsidenten zur Erhaltung des inneren Friedens vom 19. Dezember 1932. *Reichsgesetzblatt Teil I*, 1932, č. 80, s. 548–550), na ně navazovaly účinné § 98 až 101. Dále byly účinné § 104 (trestání činů proti akreditovaným zástupcům), § 105 (ochrana zákonodárných sborů spolkových zemí a Říše), § 106 (trestání činů směřujících k bránění členům těchto zákonodárných sborů ve výkonu jejich funkce), § 107 (trestání činů směřujících k bránění výkonu volebního práva či občanských práv), § 108 (zkreslení či falšování voleb), § 109 (kupčení s hlasy), § 110 (výzva k nedodržování zákona či rozhodnutí vydaných v mezích působnosti orgánu) a § 111 (nabádání ke spáchání trestného činu).

³¹ Strafrechtsänderungsgesetz vom 30. August 1951. *Bundesgesetzblatt Teil I*, 1951, č. 43, s. 739–744.

³² Drittes Strafrechtsänderungsgesetz vom 4. August 1953. *Bundesgesetzblatt Teil I*, 1953, č. 44, s. 739–741.

³³ Poslední novelizace byla uskutečněna na podzim 2020 – Sechzigstes Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches Modernisierung des Schriftenbegriffs und anderer Begriffe sowie Erweiterung der Strafbarkeit nach den § 86, 86a, 111 und 130 des Strafgesetzbuches bei Handlungen im Ausland vom 30. November 2020. *Bundesgesetzblatt Teil I*, 2020, č. 57, s. 2601.

Zmíněný italský *Codice Penale* z roku 1889 byl nepřímo ovlivněn úpravou francouzskou, avšak markantnější byl vliv německého trestního zákoníku. V kategorii protistátních trestných činů italský kodex rozlišoval činy proti státu, státní moci a proti cizím státům a jejich představitelům.³⁴

V této souvislosti je proto patrné, že přístup k trestní materii na evropském kontinentu se nesl ve znamení vzájemného ovlivňování. Ještě na sklonku meziválečného období bylo připomínáno, že existují v euroatlantickém okruhu tři hlavní formy úpravy protistátní činnosti: vedle právě kontinentální to byly anglo-americká a sovětská.³⁵ Tato kategorizace je ovšem do značné míry zjednodušující, neboť v jednotlivých zemích evropského kontinentu se již v té době střetávaly rozličné názorové proudy, jež se projektovaly do úpravy trestání protistátní činnosti, co mělo za následek odlišné uchopení látky.

Sovětský okruh byl do značné míry osobitý, co souviselo s diskontinuitou práva, když již od podzimu 1917 bylo počítáno s tím, že dosavadní carské právo („*zákony svržených vlád/tříd*“) bude nahrazeno revolučním, socialistickým právním vědomím, kterým se měl vedle dekretů dělnicko-rolnické vlády řídit i lidový soud, jenž měl v rámci udržení nového státu zajistit také důsledný boj proti kontrarevoluci,³⁶ jež se stala ústředním pojmem potírání protistátní trestné činnosti i dle systematiky trestních kodexů z let 1922³⁷ a 1926.³⁸ V červenci 1940 pak dokonce za protistátní trestný čin rovnající se záškodnictví byl výnosem prezidia Nejvyššího sovětu SSSR označen postup průmyslového podniku, který do oběhu dává nekvalitní nebo neúplné výrobky či porušuje normy, za což měli být trestáni ředitelé, hlavní inženýři a vedoucí technické kontroly.³⁹ Zostření trestání protistátní činnosti je pak markantní zejména v důsledku zhoršování politické situace, kdy byl v lednu 1950 zaveden za vlastizradu, záškodnictví a vyzvědačství znovu trest

34 Podrobně ROBINSON, Thomas R. *Treason in Modern Foreign Law*. *Boston University Law Review*, 1922, roč. 2, č. 2, s. 106.

35 HAZARD, John N. a William B. STERN. *Exterior Treason: A Study in Comparative Criminal Law*. *The University of Chicago Law Review*, 1938, roč. 6, č. 1, s. 80.

36 SOLNAŘ, Vladimír et al. (eds.). *Československé trestní právo*. Praha: Orbis, 1959, s. 67–69.

37 Srov. hlavu I zvláštní části trestního zákoníku (УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС РСФСР. Собрание узаконений и распоряжений РКП РСФСР, 1922, č. 80, s. 153 a násl.).

38 Srov. hlavu I zvláštní části trestního zákoníku (УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС РСФСР. Собрание узаконений РСФСР, 1926, č. 80, s. 600 a násl.).

39 SOLNAŘ, Vladimír et al. (eds.). *Československé trestní právo*. Praha: Orbis, 1959, s. 84.

smrti, jenž byl v květnu 1947 pro dobu míru nahrazen uvězněním v táborech nápravných prací na pětadvacet let.⁴⁰ Vágní pojem kontrarevoluční činnosti byl v rámci širších reforem sovětského trestního práva opuštěn na konci padesátých let,⁴¹ když byl v prosinci 1958 přijat zákon o trestní odpovědnosti za protistátní trestné činy,⁴² jenž se promítl do úprav v jednotlivých svazových republikách, kde byly řešeny méně závažné protistátní trestné činy,⁴³ a také ve státech sovětské sféry vlivu.⁴⁴

Zatímco sovětský okruh byl spojen s diskontinuitou, naopak anglo-americký okruh se vyznačuje dlouhou tradicí. Za počátek kodifikované úpravy trestání protistátní činnosti je považován *Treason Act* z roku 1351, jenž rozlišoval velezradu a (malou) zradu,⁴⁵ přičemž tato dichotomie byla opuštěna zánikem konceptu malé zrady v roce 1828.⁴⁶ Na zákon z roku 1351 navázaly desítky dalších předpisů, které zejména reagovaly na problematiku

⁴⁰ Ibid., s. 88–89.

⁴¹ BERMAN Harold. Soviet Law Reform and its Significance for Soviet International Relations. In: MCWHINNEY, Edward (ed.) *Law, Foreign Policy, and the East-West Détente*. Toronto: University of Toronto Press, 2019, s. 12.

⁴² Zákon v původním znění (srov. *Nové justiční zákony SSSR přijaté na zasedání Nejvyššího sovětu SSSR ze dne 25. prosince 1958: Zákonné texty a referáty ze zasedání*. Praha: SEVT, 1959, s. 28–35) upravoval velezradu, vyzvědačství, teroristický čin, teror proti představiteli cizího státu, záškodnictví, škůdnictví, protisovětskou agitaci a propagandu, válečnou propagandu, sdružování k páchání protistátní činnosti či protisovětské organizaci, trestné činy proti jinému státu pracujících a kategorií jiných protistátních trestných činů (porušování národní a rasové rovnoprávnosti, vyzrazení státního tajemství, ztráta listiny obsahující státní tajemství, banditismus, podloudnictví, hromadné nepokoje, vyhýbání se vojenské službě či mobilizační výzvě, vyhýbání se plnění povinností či placení daní ve válečné době, nezákonné opuštění SSSR či vniknutí do SSSR, porušení předpisů o mezinárodních letech, o bezpečnosti v chodu a provozu dopravy, poškození dopravních cest a prostředků, padělání či udávání padělaných platidel nebo cenných papírů, porušení valutových předpisů a neoznámení protistátních činů) a (s novelizacemi) byl účinný po celý zbytek existence Sovětského svazu. Jeho poslední novela pocházela z dubna 1991 (srov. *Ведомости Верховного Совета*, 1991, č. 18, s. 521.).

⁴³ FELDBRUGGE, Ferdinand Joseph. Soviet Criminal Law. The Last Six Years. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1963, roč. 54, č. 3, s. 252.

⁴⁴ Podrobně SOLNAŘ, Vladimír et al. (eds.). *Československé trestní právo*. Praha: Orbis, 1959, s. 105–112.

⁴⁵ *Declaration what Offences shall be adjudged Treason. Compassing the Death of the King, Queen, or their eldest Son; violating the Queen, or the King's eldest Daughter unmarried, or his eldest Son's Wife; levying War; adhering to the King's Enemies; killing the Chancellor, Treasurer, or Judges in Execution of their Duty: 25 Edw 3 St 5 c 2* [online]. 1351 [cit. 29. 08. 2021]. Dostupné z: <https://muni.cz/go/f32127>

⁴⁶ MCBAIN, Graham. High treason – violating the sovereign's wife. *Legal Studies*, 2009, roč. 29, č. 2, s. 264.

nástupnictví a vznik anglikánské církve.⁴⁷ Do současnosti pak z nich platí kromě zákona z roku 1351 ještě Treason Acts z let 1495, 1695 a 1702, přičemž další účinný Treason Act z roku 1814 navzdory svému označení řeší předně útok na panovníka.⁴⁸ V souvislosti se zkoumanou látkou je ovšem třeba připomenout *Treason Act* z roku 1547, jenž ve svém ustanovení XXII upravoval zásadu dvou svědků pro obvinění ze zrady.⁴⁹ Anglický, resp. britský, vzor je specifický nejen délkou účinnosti jednotlivých klíčových předpisů, ale také faktem, že tyto jsou nadále formálně účinné i v zemích bývalého Britského impéria, nepřijaly-li vlastní úpravu,⁵⁰ a jejich formulace a postuláty se promítly i do textace Ústavy USA (čl. III odst. 3),⁵¹ jež je ovšem v komparaci se svým britským předobrazem koncipována úžeji.⁵²

Protistátní trestné činy nelze s přihlédnutím k podanému koncisnímu výkladu jednoznačně ohraničit, neboť v prostoru a čase se přístup a pojetí proměňoval, přičemž k ochraně státu jako takového přistupovala i ochrana rozličných dalších elementů (politických aktéři a režim, socioekonomické vztahy).⁵³ Je ovšem zřejmé, že společným jmenovatelem je snaha o ochranu státu zvnějšku i zevnitř a o ochranu jeho personálního i ideového substrátu (panovník, později instituce, jejich představitelé, politické a společenské

47 V letech 1352 až 1485 to bylo bezmála deset zákonů a v letech 1485 až 1603 dalších osmašedesát Treason acts – podrobně HARRIS, Frank. *The Law and Economics of High Treason in England from its Feudal Origin to the Early Seventeenth Century*. *Valparaiso University Law Review*, 1987, roč. 22, č. 1, s. 89.

48 MCBAIN, Graham. High treason – violating the sovereign's wife. *Legal Studies*, 2009, roč. 29, č. 2, s. 264.

49 RAITHBY, John. *The statutes at large, of England and of Great Britain: from Magna Carta to the union of the kingdoms of Great Britain and Ireland*. London: G. Eyre & A. Strahan, 1811, s. 499.

50 Podrobně LINDEN, Allen M. a kol. *Crimes against the State*. Ottawa: Law Reform Commission of Canada, 1986, s. 3–11.

51 „Jako velezrada může být kvalifikována pouze vyvolání války proti Spojeným státům nebo spolčení se s jejich nepřítelem, poskytování mu pomoci a podpory. Nikdo nebude obviněn z velezrady, pokud tento akt nebude potvrzen dvěma svědky [srov. zmíněný Treason Act z roku 1547 – pozn. aut.] nebo nedojde-li k přiznání dotyčné osoby při veřejném zasedání soudu.“ Srov. BLAHOŽ, Josef a Miloš KREJČÍ (eds.). *Ústava Spojených států amerických ze dne 17. září 1787*. Praha: Reflex, 1990, s. 22.

52 Restriktivní pojetí zrady v USA se pak projevuje i v judikatuře – srov. *Ex Parte Bollman and Ex Parte Swartwout*, 8 U.S. 75 (1807) či *Cramer proti USA*, 325 U.S. 1 (1945).

53 „Zrada je zločinem proti státu. Objekt práva, jenž chrání, se mění se změnou politického systému a nabývá jiný obsah politických hodnot. Zrada [...] by měla být v různých politických systémech považována za odlišný zločin.“ Srov. bod V odst. 7 rozhodnutí maďarského Ústavního soudu 11/1992 (III. 5.) AB határozat. Dostupné z: <https://muni.cz/go/d52a0f>

zřízení), kdy není výjimečné, že celou oblast protistátní trestné činnosti pokrývá sběrný pojem (vele)zrady.⁵⁴ Poslední etapa modifikací této množiny trestných činů byla spojena zejména s nárůstem teroristické hrozby po útocích ze září 2001.

3 Protistátní trestné činy v českém a československém moderním právu

Z české perspektivy je klíčová zejména úprava rakouská, kde trestní zákoník z roku 1803 ani nemohl vzhledem k datu svého vzniku reflektovat nejmodernější trendy mající původ ve Francii a nový trestní zákoník z května 1852 sice soudobý vývoj nepřehlížel, ale byl znevýhodněn dobou svého vzniku v éře neoabsolutismu.⁵⁵ Vymezoval zločin velezrady, uražení veličenstva a členů císařského domu a rušení veřejného pokoje.⁵⁶ Distinkcí od francouzské a pruské úpravy byla absence formální reglementace zemězrady.⁵⁷ V následném období jej rozvíjela judikatura, jež například dovodila, že ochrana členů císařského domu se vztahuje i na zesnulé osoby, co řešilo zejména ochranu bývalých panovníků,⁵⁸ ale i další úprava, zejména pak zákon č. 8/1863 ř. z. z prosince 1862, jenž směřoval k zajištění ochrany říšské ústavy.⁵⁹

⁵⁴ „*Velezrada mohla nejrozličnějším způsobem spáchána býti, a nelze ji určitě naznačiti, zaujímala však v sobě veškeré zločiny, jímž někdo proti králi neb proti sněmu věrolomným se stal, nebo proti povinností věrného a hodného občana ku zřekáze celé koruny České se provinil, neb proti zřízení zemským, nebo když někdo nějaký čin spáchal, jímž celá země nebo její část její, ba i jednotlivec v svém pokoji a jistotě rušen byl.*“ Srov. JIČÍNSKÝ, Karel. *Vývin českého právnictví*. Praha: J. G. Calve, 1862, s. 218.

⁵⁵ Podrobně WIERER, Richard. Úklady o republiku. *Všehrd*, 1928, roč. 9, č. 5, s. 130–131.

⁵⁶ Ust. § 58 a násl. patentu císařského č. 117/1852 ř. z., jímžto se vyhláší a počínajíc od 1. září 1852 ve skutek uvádí nové, pozdějšími zákony doplněné, více novými ustanoveními rozmnožené vydání zákoníka trestního o zločinech a těžkých policejních přestupcích od 3. září 1803, jakožto jediný zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro celou říši, vyjímajíc Hranic vojenskou, v původním znění.

⁵⁷ Srov. MİRČKA, August. *Rakouské trestní právo hmotné: část zvláštní*. Praha: Vydání Všehrd, 1912, s. 3.

⁵⁸ Srov. rozhodnutí kasačního dvora ze dne 5. 4. 1854, č. 3390 (c. f. *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské vydaný dne 27. května 1852, č. 117 říš. zák.: se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízenými a rozhodnutími nejn. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem*. Praha: Tiskem a nákladem dra. Edvarda Grégra, 1873, s. 101).

⁵⁹ Zák. č. 5/1863 ř. z., ježto se týče některých doplnění zákona trestního obecného i vojenského, v původním znění.

Neoabsolutistická právní úprava sloužila svému účelu i po obnovení parlamentarismu. Bezprostředně poté se oddělil právní život zákona v Chorvatsku, k zajímavé a masové fragmentaci (i v kontextu úpravy uherské) došlo po zániku monarchie⁶⁰ a není bez zajímavosti, že účinnost trestního zákoníku z roku 1852 byla nejdelší v samotném Rakousku.⁶¹

Po vzniku československého státu byla převzata rakouská a uherská právní úprava,⁶² nicméně se záhy ukázalo, že zejména na Slovensku nepanuje jednoznačná shoda o tom, že by dosavadní předpisy poskytovaly garance i nové republice. Vláda proto připravila pro celé Československo zákon, jenž byl následně přijat a publikován pod č. 449/1919 Sb. z. a n. a který normoval, že „[z]ákonem ze dne 28. října 1918, č. 11. sb. z. a nař. prozatím v platnosti pro území republiky československé zachovaná ustanovení zákonů a nařízení zemských, jakož i zákonů a nařízení říší rakouské, uherské a říše rakousko-uherské, chrání od 28. října 1918 republiky československé v těch částech jejího území, pro něž před 28. říjnem 1918 platila“ a současně napříč právním řádem nahradil odkazy na název monarchie, císaře či království odkazem na nový stát.⁶³

⁶⁰ Podrobně OLECHOWSKI, Thomas. Zur Entstehung des österreichischen Strafgesetzes 1852. In: OLECHOWSKI, Thomas, Christian NESCHWARA a Alina LENGAUER (eds.). *Grundlagen der österreichischen Rechtskultur: Festschrift Für Werner Ogris Zum 75. Geburtstag*. Wien: Böhlau, 2010, s. 340.

⁶¹ Nejprve byla v roce 1945 obnovena účinnost zákona ve znění před Anšlusem (srov. Gesetz vom 12. Juni 1945 über die Wiederherstellung des österreichischen Strafrechtes, StGBI. č. 25/1945.) a definitivně nahrazen byl až v roce 1974 (Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB). BGBl. č. 60/1974.). Nový rakouský trestní zákoník upravuje v kontextu zkoumané látky celou řadu skutkových podstat, dle aktuálního znění se jedná o velezradu, protistátní sdružení, nábožensky motivované extremistické spolčení, hanobení státu a jeho symbolů, útoky na nejvyšší státní orgány (prezidenta; parlament, vládu, ústavní soud, nejvyšší soudy a jejich členy), zemězradu (zahrnující vyzrazení státních tajemství, jejich ohrožení, vyzvidání, zpravodajskou činnost proti státu, nadržování nepřátelským ozbrojeným silám a zemězrádné padělání a zničení důkazů), trestné činy proti spolkovému vojsku, při volbách a lidových hlasováních, proti státní moci, trestné činy proti veřejnému klidu (zde zařazen i terorismus), trestné činy proti výkonu soudní pravomoci, porušení úřední povinnosti a korupce, přisvojení, úskočné získání úřadu a narušení vztahů s cizinou (podrobně § 242 až 320 rakouského StGB).

⁶² Podrobně VOJÁČEK, Ladislav. *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 157–182.

⁶³ Zákon č. 449/1919 Sb. z. a n., o zákonné ochraně Československé republiky, v původním znění.

Ochrana z éry mocnářství⁶⁴ před protistátní činností byla nahrazena již v roce 1923 zákonem na ochranu republiky,⁶⁵ jenž látku vyjímá a souhrnně kodifikoval ještě před reformou trestního práva hmotného s tím, že „[z]astaralé předpisy, vybudované na potřebách a ústavě starého státu, nejsou v souladu s potřebami a ústavními zařízeními nového státu, poněvadž neodpovídají jeho demokratickým zřizením.“⁶⁶ Zákon rozlišoval úklady o republiku (co byl legislativní konstrukt, jenž měl nastupovat tam, kde dosavadní předpisy hovoří o velezradě), poškozování republiky a útoky na ústavní činitele a ohrožování míru v republice a její vojenské bezpečnosti.⁶⁷ V únoru 1939 pak přibylo ještě trestání hanobení republiky nebo jejích ústavních činitelů, hanobení cizích států a hanobení národa.⁶⁸

Po likvidaci Československa se situace v obou částech bývalé republiky lišila. Do Protektorátu pronikal zejména vliv říšskoněmeckého trestního zákoníku (z roku 1871, ve znění revize z doby národního socialismu).⁶⁹ V samostatném Slovenském štátě s ohledem na státoprávní změny, úvodní ustanovení slovenské ústavy, jakož i její duch a obsah, byl přijat nový zvláštní zákon o trestných činech proti státu (č. 320/1940 Sl. z.⁷⁰), jenž ovšem co do své struktury vycházel ze zákona na ochranu republiky.⁷¹ Nejvyšší soud v Bratislavě po válce dovodil, že tento zákon zůstal v účinnosti i dle nařízení SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR, co znamenalo souběžnou existenci

⁶⁴ Zejména ust. § 58 až 67 rakouského zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, a ust. § 126 až 151 uherského zákonného čl. 1878:V, o zločinech a přečinech, jakož i zákon č. 8/1863 ř. z.

⁶⁵ Srov. § 41 odst. 3 zák. č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, v původním znění.

⁶⁶ *Digitální knihovna: NS RČS 1920–1925: Poslanecká sněmovna: Tisk č. 3996* [online]. 1923 [cit. 1. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3996_02.htm

⁶⁷ Srov. hlavu I, II a III a dále § 41 odst. 1 zák. č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, v původním znění.

⁶⁸ Vládní nařízení č. 20/1939 Sb. I, kterým se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky, v původním znění.

⁶⁹ Internace, mučení a popravy byly spojeny zejména s trestnými činy velezrady, zemězrady a nadřezování nepříteli, přičemž podrážení pod tyto skutkové podstaty většinou souviselo s jednáním, jež spočívalo v kontaktu se zahraničím, podpoře rodin vězňených a popravených, sbírání peněz a potravin pro oběti nacistické tyranie, přípravě nové republiky či dokonce přípravě obnovení činnosti vysokých škol – podrobně BURIÁNEK, František. *17. listopad: odboj československého studentska*. Praha: Ústřední svaz československého studentska, 1945, s. 16.

⁷⁰ Zákon č. 320/1940 Sl. z., o trestných činech proti státu, v původním znění.

⁷¹ Srov. 248. *Vládní návrh: Zákon o trestných činech proti státu*. Bratislava: Snem Slovenskej republiky, 1940, s. 27–28.

dvou předpisů (zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. v historických zemích a zákona č. 320/1940 Sl. z. na Slovensku), na což Ústavodárné Národní shromáždění reagovalo přijetím zákona č. 182/1947 Sb., jenž pro celé území státu obnovil užívání zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., ve znění do 30. září 1938 (tedy bez novely provedené nařízením vlády č. 20/1939 Sb. I), za současného určení, že rozhodnutí slovenských soudů odkazovaná na slovenský zákon o trestných činech proti státu mají být považována za rozhodnutí podle zákona na ochranu republiky.⁷²

Po komunistickém puči mělo dojít ke zvýšení ochrany, a proto bylo třeba „vytvořit nový zákon na ochranu republiky, který by přiblížil ke změněným poměrům, a který by byl účinnou zbraní proti všem, jejichž činnost by byla zaměřena proti státu a jeho lidu. Potřeba takové účinné ochrany je dnes tím naléhavější, když vnější nebezpečí pro stát dosud nepominulo.“⁷³ V tomto směru se jednalo zejména po únoru 1948 o často zcela nekritické přejímání sovětských vzorů a schémat, trestněprávní represe protistátní činnosti pak byla spojena i s vysokými tresty. Nový zákon č. 231/1948 Sb.⁷⁴ v kontextu první hlavy dedikované trestným činům proti státu dle důvodové zprávy „chrání stát proti přímým útokům na samu jeho existenci a na ty právní statky, které tvoří přímo základy jeho existence, základy, bez nichž by stát nebyl tím čím je. Jsou to samostatnost, ústavní jednotnost a územní celistvost republiky, její lidově demokratické zřízení, společenská a hospodářská soustava a národní charakter republiky, zaručené ústavou a konečně její nejvyšší ústavní orgány, které se zde ovšem chrání jako instituce. Podle nebezpečnosti útoku na tyto právní statky je trestnost odstupňována až ke trestu nejtěžším.“⁷⁵ Smysl a účel přijímaného zákona je vysloven zcela otevřeně, byť poplatně době svého vzniku, avšak koresponduje obecným trendům a požadavkům, které jsou na řešení protistátní činnosti obecně kladeny a které s touto materií souvisí.

Zákon z roku 1948 neměl dlouhého trvání, když byl již v roce 1950 nahrazen novým trestním zákonem,⁷⁶ který vycházel z hlediska své systematiky z jednotlivých chráněných zájmů seřazených prismatem nebezpečnosti

⁷² Zákon č. 182/1947 Sb., o stíhání trestných činů proti státu, v původním znění.

⁷³ *Digitální knihovna: NS RČS 1948–1954: Tisk č. 94* [online]. 1948 [cit. 1. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_02.htm

⁷⁴ Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, v původním znění.

⁷⁵ *Digitální knihovna: NS RČS 1948–1954: Tisk č. 94* [online]. 1948 [cit. 1. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_02.htm

⁷⁶ Srov. § 311 zák. č. 86/1950 Sb., trestní zákon, v původním znění.

pro společnost, kdy za trestné činy dotýkajících se v nejvyšší míře zájmů celku a společnosti byly považovány právě trestné činy proti republice.⁷⁷ Nová úprava v zásadě převzala dosavadní zákon na ochranu lidově demokratické republiky, jenž se měl v praxi osvědčit.⁷⁸ Na konci roku 1950 pak přibyl i zákon na ochranu míru,⁷⁹ jehož účelem mělo být mj. pokojné budování socialismu.⁸⁰ Na konci roku 1956 pak došlo v poměrech trestního zákona k dílčím změnám, z nichž je zřejmá snaha snížit represí a zejména restringovat dosavadní široké pojetí protistátních trestných činů a zejména velezrady.⁸¹ Je třeba uvést, že trestněprávní represe protistátní činnosti byla poměrně masová, když v letech 1948 až 1954 bylo za protistátní trestné činy odsuzováno v průměru deset tisíc osob ročně.⁸²

Přijetí nového trestního zákona v roce 1961 bylo součástí širších kodifikačních prací, jejichž počátkem byla symbolicky socialistická ústava

⁷⁷ Zákon v původním znění rozlišoval trestné činy proti základům republiky [tj. velezrada (§ 78), sdružování proti republice (§ 79–80), pobuřování proti republice (§ 81–82), podpora a propagace fašismu a podobných hnutí (§ 83), sabotáž (§ 84–85)], trestné činy proti bezpečnosti republiky [vyzvědačství (§ 86–87), ohrožení státního tajemství (§ 88–92), věrolomnost (§ 93–94), opuštění republiky (§ 95), ohrožování zájmů republiky v cizině (§ 96–97), podněcování k útočné válce (§ 98)], trestné činy proti obraně vlasti [válečné škůdnictví (§ 99–100), válečná zrada (§ 101), služba v cizím vojsku (§ 102), najímání vojska (§ 103)], trestné činy proti ústavním činitelům [vražda na ústavním činiteli (§ 104), ublížení ústavnímu činiteli na zdraví (§ 105–106), spolčení k útoku na ústavního činitele (§ 107), násilí na ústavním činiteli (§ 108), osobování si pravomocí ústavního činitele (§ 109), snižování vážnosti prezidenta republiky (§ 110), hanobení ústavního činitele (§ 111)] a trestné činy zvláště ohrožující pořádek ve věcech veřejných [ohrožení hospodářského a služebního tajemství (§ 112–115), útoky proti skupinám obyvatelů (§ 116–119), nedovolené ozbrojování (§ 120–121), nedovolená výroba a držení vysílací stanice (§ 122), zneužití náboženské funkce (§ 123), hanobení republiky (§ 124), hanobení společenectví státu (§ 125), hanobení národa a rasy (§ 126), šíření poplašné zprávy (§ 127–128), nepřátelské jednání proti republice (§ 129)] – srov. zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, v původním znění.

⁷⁸ *Digitální knihovna: NS RČS 1948–1954: Tisk č. 472* [online]. 1948 [cit. 1. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_10.htm

⁷⁹ Zákon č. 165/1950 Sb., na ochranu míru, byl účinný na Slovensku do prosince 2005 (srov. § 439 zák. č. 300/2005 Z. z.) a v České republice do prosince 2009 (srov. § 420 zák. č. 40/2009 Sb.).

⁸⁰ *Digitální knihovna: NS RČS 1948–1954: Tisk č. 560* [online]. 1948 [cit. 1. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0560_00.htm

⁸¹ Srov. VIESKA, Juraj. O novelisaci trestního zákona. *Socialistická zákonost*, 1956, roč. 4, č. 7, s. 395.

⁸² ROLENC, Vladimír. Postavení a úkoly soudů v socialistické společnosti. *Socialistická zákonost*, 1971, roč. 19, č. 1, s. 24.

z července 1960.⁸³ Významnou změnou části týkající se protistátní trestné činnosti bylo rozšíření této partie také o výslovnou ochranu států tzv. světové socialistické soustavy. Z hlediska systematiky byly trestné činy tohoto druhu opětovně řazeny mezi nejdůležitější, a proto upravené v nejnižších paragrafech zvláštní části.⁸⁴ V letech 1960 až 1971 bylo za protistátní trestné činy odsuzováno v průměru dva tisíce osob ročně.⁸⁵ S ohledem na proměnu státu a likvidaci komunistické transmise došlo po roce 1989 k novelizaci i příslušných pasáží trestního kodexu.⁸⁶

Nový český trestní zákoník z roku 2009 koresponduje přirozenoprávnímu pojetí akcentací role jednotlivce a jeho upřednostněním před celkem, jak je jinak patrné v západoevropském prostoru⁸⁷ a na Slovensku,⁸⁸ a proto protistátní trestné činy byly v systematické části zákona odsunuty do pozadí. Nový trestní zákoník (č. 40/2009 Sb.) tedy chrání zejména ústavní zřízení, bezpečnost a obranyschopnost České republiky a v určitém rozsahu poskytuje ochranu také cizím státům a mezinárodním organizacím. Zákoník sice dílem převzal dosavadní úpravu, avšak současně také reagoval na recentní pozitivní právo a nejmodernější hrozby (zejména v otázce potírání mezinárodního

⁸³ „Účelem trestního zákona je chránit společenské a státní zřízení Československé socialistické republiky, socialistické vlastnictví, práva a oprávněné zájmy občanů a vychovávat k řádnému plnění občanských povinností a k zachovávání pravidel socialistického soužití.“ (Srov. § 1 zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění do účinnosti zák. č. 175/1990 Sb.)

⁸⁴ *Digitální knihovna: NS RČS 1960–1964: Tisk č. 65* [online]. 1961 [cit. 1. 9. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0065_10.htm

⁸⁵ Tedy 1,5 až 2 % z celkového počtu odsouzených. – Podrobně ROLENC, Vladimír. Postavení a úkoly soudů v socialistické společnosti. *Socialistická zákonnost*, 1971, roč. 19, č. 1, s. 24.

⁸⁶ Zejména došlo ke zrušení skutkové podstaty podvracení republiky, poškozování světové socialistické soustavy a pobuřování, nově přibyl § 93a zavádějící modifikovanou skutkovou podstatu teroru v souladu s Mezinárodní úmluvou proti brání rukojmí, která po přistoupení vstoupila pro Československo v platnost dnem 26. 2. 1988 a u dalších ustanovení došlo ke změnám (srov. zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, v původním znění).

⁸⁷ NEZKUSIL, Jiří. *Československé trestní právo: učebnice pro vysoké školy, Sv. 2: Zvláštní část*. Praha: Orbis, 1976, s. 9.

⁸⁸ Na Slovensku byl československý trestní zákon z roku 1961 nahrazen již v květnu 2005 zákonem č. 300/2005 Z. z., jenž upravuje prismatem zkoumané látky trestné činy proti republice (vlastizrada, úklady proti republice, teror, záškodnictví, sabotáž) a trestné činy proti bezpečnosti republiky (vyzvědačství a ohrožení utajované skutečnosti). S výjimkou záškodnictví pak nový slovenský trestní kodex převzal dřívější úpravu – podrobně zák. č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, v původním znění.

terorismu, ale také zneužívání zastoupení státu a mezinárodní organizace).⁸⁹ Zajímavostí pak je, že zatímco v minulosti byla velezrada chápána jako útok proti podstatě státu (hlava státu, zřízení atp.), po roce 1993 je naopak velezrada v českých podmínkách⁹⁰ zvláštní skutkovou podstatou (mající původ nikoliv v trestním zákoníku, nýbrž v předpisech ústavního práva), jež má stát chránit naopak právě před prezidentem.⁹¹

4 Závěrem

Předložený příspěvek se pokusil přiblížit otázku projekce ochrany státu v moderních trestních kodifikacích. Nejprve poukázal na fakt, že ochrana není spojena toliko s moderními státy, ale je zřejmá již v éře předstátních forem organizace, kdy usiluje zejména o ochranu panovníka. V pozdějším období se dostává do popředí zajištění samotné existence státu, jeho zřízení a společenského řádu. Nelze ovšem přehlížet, že se přístupy a akcentované okruhy v jednotlivých zemích lišily. V poměrech článku byl rozebrán euroatlantický okruh, v němž jsou tři hlavní oblasti: kontinentální s dominantním francouzským trestním zákoníkem z roku 1810; sovětská spojená se zákonem o trestní odpovědnosti za protistátní trestné činy z roku 1958 a anglo-americká spojená především s anglickými Treason Acts. Zmíněné předpisy pak představovaly inspirační bázi pro jiné reglementace.

V českých, resp. československých, podmínkách po vzniku samostatného československého státu byla ochrana před protistátní trestnou činností poskytována úpravou z éry monarchie, kterou v roce 1923 nahradil zákon na ochranu republiky, jenž byl v zásadě účinný až do roku 1948, avšak na Slovensku v letech 1940 až 1947 existovala samostatná úprava, která z československého vzoru do značné míry vycházela. V dobách komunistické predominance pak docházelo k nadužívání trestněprávní represe v kontextu tvrzené protistátní činnosti ve snaze o upevnění totalitního režimu, co bylo patrné zejména v počátečním období (do roku 1954). I po obnovení

⁸⁹ Srov. *Digitální knihovna: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna 2006–2010: Tisk č. 410/0* [online]. 2007 [cit. 1. 9. 2021]. Dostupné z: <https://muni.cz/go/864b65>

⁹⁰ Slovenský ústavodárce pristoupil v podmínkách čl. 107 slovenské ústavy k navázání na koncept vlastizrady dle trestního práva – srov. ČIČ, Milan et al. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 577.

⁹¹ Srov. čl. 65 odst. 2 zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v účinném znění.

politické plurality po roce 1989 ochraně republiky je pochopitelně poskytována ochrana předpisy trestního práva.

V recentní české úpravě se pak dřívější *promiscue* velezrada/vlastizrada narušila zavedením zvláštní ústavněprávní konstrukce velezrady jako jednání prezidenta proti státu, která se tedy odlišuje od trestněprávního pojetí vlastizrady.

Z předloženého článku je patrné, že vymezení protistátní trestné činnosti je kolísavé a neohraňené, často pokrývá celou řadu skutkových podstat, v nichž se projektují odlišné právně-historické zkušenosti jednotlivých zemí, avšak jejich společným jmenovatelem je snaha o ochranu státu zevnitř i zvnějšku a jeho personální a ideové báze.

Summary

Anti-State Crimes in Modern Codifications

The contribution “Anti-state Crimes in Modern Codifications” deals with the topic of anti-state crimes during centuries. Firstly, legal concepts in the pre-state period are mentioned. Then the attention is paid on the evolution of this institute in the Euro-Atlantic area. From this point of view, there are mentioned mainly regulations from England (1351), France (1810), Germany (1871) and Soviet Union (1958) which could be remarked as the most important for the development of other countries. On the other hand, it also reminds the development of codifications in Czechoslovakia, the Czech Republic and Slovakia, which were affected by the Austro-Hungarian legislations as well as German and Soviet approaches. The Czech current arrangement generally does not depart from the other European samples, but it cannot be omitted that in the Czech Republic it is distinguished the penal concept of the high treason (*Landesverrat*, vlastizrada) from the constitutional concept (*Hochverrat*, velezrada) which is dedicated to the presidential anti-state activities. The contribution also indicates that the concept of anti-state crimes in countries has not been unified and it has been varying according to various experiences and attitudes.